

ISTVÁN KIRÁLY MÚZEUM KÖZLEMÉNYEI

SZERKESZTI: FITZ JENŐ

B. sorozat 13. sz.

F. PETRES ÉVA:

MÉSZÖLY GÉZA

1957

SZÉKESFEHÉRVÁR

„AZ ORSZÁGOS
MAGYAR KÉPZŐMŰVÉSZETI TÁRSULAT FIOKTÁRLATA
SZÉKESFEHÉRVÁROTT

Megpendítettett az eszme, hogy városunkban a képzőművészeti társulat fiók-tárlatot rendezhessen, s amint az eszme szárnyra kelt, a városi hatóság teljes elismerést érdemlő hazafias lelkesedéssel karolta fel az ügyet, s hivatalosan felkérte a nevezett társulatot, hogy képtárával helyben kiállítást rendezzen, s áldozatkészséget tanúsított, midőn határozatilag kimondá, hogy a kiállítás költségei fedezésére megkívántató szükséglet netáni hiányát saját házi pénztárából fedezendi.

Mi nemcsak hisszük; de meg vagyunk győződve, hogy városunk lelkes közönsége a hatóság nemes irányú törekvésével versenyre kél, s a megnyitott, a „Magyar király” száloda nagy és mellék termében elhelyezve levő képtárlatot e rövid idő alatt minél számosabban látogatandja.”

— szól az újsághír 1872-ben a „Székesfehérvár” című heti lap hasábjairól.¹ Fejlődő képzőművészeti életünk, amely az előző évben Aradon, Debrecenben és Nagyváradon mutatkozott be először a vidéki közönségnek, következő állomásul Székesfehérvárt választotta.

A választás oka nem a város különös érdeklődése vagy műpártolása volt, hanem az a körülmény, hogy itt élt ezekben az években, mint tehetséges, pályája kezdetén lévő festő, Mészöly Géza.

A város, amelyben élt és dolgozott, nemigen emlékszik rá. Pedig életének legnagyobb részét itt töltötte, itt játszódtott le ifjúsága és munkásságának zöme itt teremtődött meg. Külföldi tanulóévei és későbbi otthoni utazgatásai között Székesfehérvár volt a biztos pont, ahová mindig visszatért, egészen 1884. végéig. Mégsem mondhatjuk, hogy fehérvári festő volt. Több volt annál, a magyar, sőt az európai festészetben szerzett magának helyet. Mégis, az életrajzi adatokon túlmenően is, letagadhatatlanul ide kapcsolja a táj, amelyet festett. A Fejér megyei lápos, mocsaras tájak hangulata, amelyet igazán és maradéktalanul csak itt és csak ő tudott visszaadni.

A korszak, a XIX. század második felének magyar festészete igen gazdag. Felfelé ívelő kor ez, már túljutott festészetünk az előző századok idegenbe szakadt és kint szükségszerűen idegenné vált festők korszakán. A század első felében, a reformkor idején már magyarul gondolkodnak,

Kiadja

a székesfehérvári ISTVÁN KIRÁLY MŰZEUM (Székesfehérvár, Ságvári Endre tér 3). Készült 2000 példányban. A kiadásért felelős dr. Fitz Jenő múzeumigazgató.

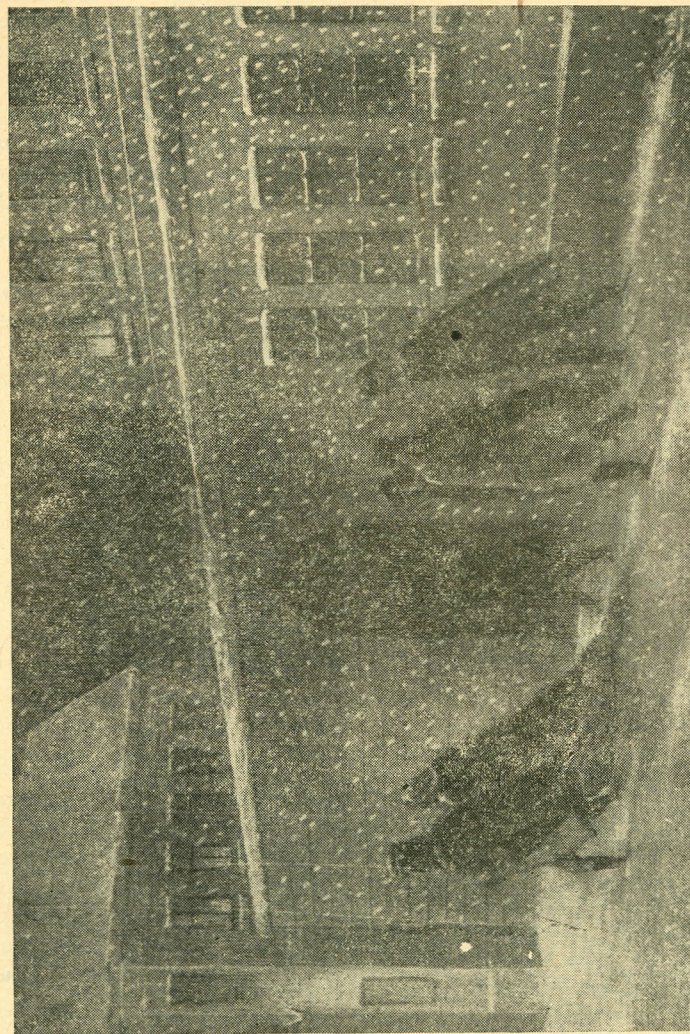
de idegen formában festenek művészeink. Érthető: az idegen származású festők, festőiskoláik, minden jószándékú törekvésük mellett sem teremthették meg a magyar kifejezési módot. Ha csak tájképfestészetünket nézzük, — Mészöly műfaját —, azt látjuk, hogy Markó Károly, vagy az őt követő későbbi tanítványok, romantikus tájképeikkel szervesen illeszkednek ugyan koruk művészi irányzatába, de műveik nyugodtan lehetnének a korabeli osztrák vagy olasz művészet alkotásai is. A század második fele hozza meg az igazi fellendülést. Hihetetlenül gazdag kor ez — hacsak pusztán a neveket soroljuk fel, mindegyik egész távlatot nyit egy-egy műfaj számára. Munkácsy, Paál, Szinnyei-Merse, Székely, Lotz, Izsó, s ez nem is a teljes, csak kiragadott felsorolás. Ez az a két évtized, a 70—80-as évek, amelyben a későbbi nemzedék komoly tanulási lehetősége is megteremtődik: létrejön a mintarajztanoda, a Képzőművészeti Főiskola elődje; a mesteriskola, a női festőiskola, s a párizsi mintára megnyílt magánfestőiskola. A mintarajztanoda növendékei külföldi ösztöndíjakat kapnak és ezzel a müncheni és párizsi tanulóévek, lázas útkeresés, remekművek alkotása, külföldi hírnév hosszú sora indul el a magyar festők számára. Itthon megalakul a Múcsarnok, a Képzőművészeti Társulat kiállításai számára. És az ismert nagy nevek mellett már jelentkeznek a következő nemzedék, a századforduló és a későbbi évek művészei: Hollósi, Rippl—Rónai, Csók, Tornyai neve már nem teljesen ismeretlen.

Ez a két évtized az, amelybe Mészöly Géza munkássága esik.

Mészöly későn kezdett festeni. Majdnem 25 éves, amikor hivatalosan is elindul ezen a pályán. Oka egyrészt, hogy nem mutatott különösebb tehetséget gyermekkorában, másrészt családi körülményei.

1844 május 18-án született Sárobagárdon, dunántúli nemes családból. Apja vármegyei hivatalnok, törvényszéki bíró. Fiuk iskoláit a Tiszántúlon végzi, Hajdúszoboszlón, majd Debrecenben járja a gimnáziumot. Ezután, szülei kívánságára jogakadémiára iratkozik Debrecenben, hogy folytassa és szaporítsa a megyei hivatalnokok sorát, a családi hagyomány szerint. Másodéves korában Pestre költözik. Eddig nem mutatott különösebb érdeklődést a festészet iránt, bár már Debrecenben is szeretett rajzolni, rajztanára ösztönzésére. Pesten azonban egyre gyakrabban jár el a Nemzeti Múzeum képtárába és egyre több időt tölt ott el képmásolással. Még ezek az első komolyabb próbálkozásai sem árulják el a későbbi művészt. Az 1866-ból, Pestre költözésének évéből való parasztpárt ábrázoló első önálló képe, vagy 67-ben, otthon Fehérvárt készített Dominichino másolata és ugyanekkor készült rajza, amely egy fehérvári téli utcán siető társaságot ábrázol (1. kép) — egyik sem sejtet sokat. Mégis ebben az időben figyel fel rá múzeumi másolásai közben Ligeti Antal. Ezekben az években, amikor Marastoni festőiskolája már nem működött

s a mintarajztanoda még nem alakult meg, a képtár volt az egyetlen tanulási lehetőség a fiatal művészek és műkedvelők számára. Mészöly feltűnik Ligetinek és ő az, aki először ösztönzi komolyan a művészi pá-

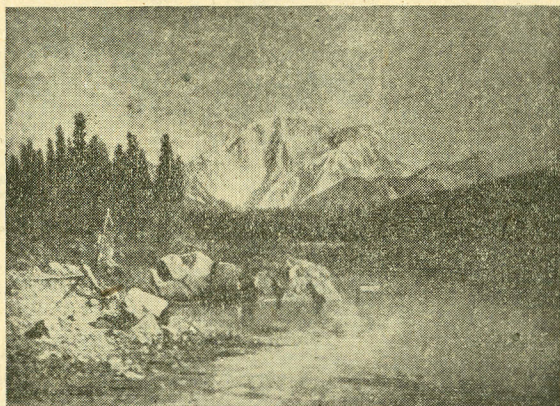

1. kép

lyára. De a múzeumban töltött idő nemcsak az elindulást hozta meg számára, olyan mesterségbeli, technikai tudást is adott, amely az akadémiai továbbtanulásban és még későbbben hozta meg gyümölcsét.

A szülői beleegyezést nehéz volt megszereznie. Mégis, a szokatlan pályaválasztásnak a család körében is akadtak pártfogói: nagynya, édesanyja testvére Kenessey Kálmán közgazdász és író, a megye alispánja; apja barátai közül pedig Zsömböri Ede törvényszéki ülnök, a székesfehérvári kulturális élet egyik mozgatója. Sikerül elérnie amit akar és 1869 tavaszán elindul Bécsbe, hogy az ottani akadémián végre hivatalosan is elkezdje festői pályáját.

Hazai ösztöndíjával Zimmerman tájképfestési szakosztályába iratkozik és kettőzött szorgalommal igyekszik pótolni eddigi éveit. Nyáron, mikor a tájképfestést kint a szabadban folytatják, megszületnek első tájkép vázlatai. Ezek alapján festi meg aztán Bécsben a „Hintersee”, „Ram-

2. kép

sai patak”, „Ramsai táj” (2. kép) című képeit. Tehetsége kibontakozóban van, kitűnő technikája, komponáló készsége már itt megmutatkozik, mégis ez még nem az igazi Mészöly. Nem az, mert számára idegen tájat fest, bár kitűnően, de mégis a korabeli német tájképfestészet egyik legjobb darabjának tarthatnánk, ha szerzőjét nem ismernénk. Közben februárban és márciusban hazlátogat Székesfehérvárra és Sárbogárdra. Itthon sem pihen, vázlatkönyvébe gyűjti itthoni élményeit; ekkor születik meg a „Koldusfiú” című kép terve, amelyről még egy év múlva is ír egyik levelében.

Az első siker Bécsben éri. Visszatérve, megpályázza az akadémia által kitűzött Füger-féle aranyérmét. A pályázaton egy Lenau versszakot kell megeleveníteni. A vers, amely a Schilflieder (Nádi dalok) ciklusból való, akár magyar tájat is idézhetne:

*Alkonyodik oda által,
pihenőre száll a nap,
lomha füzek, lomha ággal
tó vizébe hajlanak.*

(Reviczky Gyula fordítása)

És Mészöly, aki csak egy évvel azelőtt kezdett festeni és eleinte nem is sok eséllyel — megnyeri a pályázatot. A siker titka talán az, hogy először nyúl olyan táj megörökítéséhez, amely közel áll hozzá, s amelyet sajátos egyéni formában tud kifejezni. Sajnos, a díjnyertes rajz nem maradt fenn, csak a későbbben, a rajz alapján készített festmény. S bár a festmény nem tartozik Mészöly legsikerültebb képei közé, mégis érezteti az eredeti rajz hangulatát. A rajz egyszer szerepelt magyarországi kiállításon, a már említett székesfehérvári fióktárlaton. A pályázattal szinte egyidőben otthonról is újabb ösztöndíjat kap, erre az évre is. Még egy munkás évet tölt el Bécsben és 1871. júniusában végleg elbúcsuzik az akadémiától.

Hazatér és ezzel új korszak kezdődik számára. Maga mögött hagyta Bécsset, de levette ezzel egyidejűleg a német iskola sajátosságait is. Szinte csodálatos, hogy mennyire nem érezhető Mészöly stílusán a német iskolázottság, mindössze azt tartotta meg magának, amire szüksége volt: a technikai tudást, de semmi modorosságot.

Mészöly tehát nem folytatta itthon a német tájképfestészetet. Magyar tájképfestészet azonban nem volt, meg kellett teremteni. Eddigi festőink megmaradtak a külföldön tanult keretek között, hazai tájainkat idegen nyelven, idegen formában szólaltatták meg. Markó és tanítványa Ligeti, vagy a többiek, Brodszky, Molnár, Telepy romantikus tájai bárhol létezhettek és bármilyen jó német iskolából kikerült festő megfesthette volna. Ezzel úttörő érdemük nem kisebbedik, de Mészöly tájai csak Magyarországon és csak magyar festő keze alól kerülhettek ki — megalkotta a magyar tájképfestészetet. Természetesen a fejlődés útja mindenütt ez, a romantikus tájszemléletet az angol Constable után a francia barbizoni iskola realista tájfestése váltja fel. Nálunk ezt a lépést Mészöly tette meg elsőnek.

Hazatérése után szinte meg sem pihen Fehérvárt, máris indul vázlatkönyvével tájat, anyagot, élményt gyűjteni. Vándorlások, csavargások ideje kezdődik számára — úgy járja be a vidéket, hogy folyton dolgozik, gyűjt — művésszéérésének vándoréveit tölti. A Dunántúlt és az Alföldet járja, azt a két vidéket, amelynek festőjévé vált. Pécs, Szigetvár, Bozsók, Tiszavázsöny, Hajdúszoboszló az állomások, s a visszatérés mindig Fehérvárra. A telet is itt tölti édesanyjánál. Ekkor vetődik fel a székesfehérvári kiállítás gondolata s Telepyék őt kéri meg, hogy készítse elő. A kiállítás, minden előzetes erőfeszítés ellenére sem hozza meg a kívánt

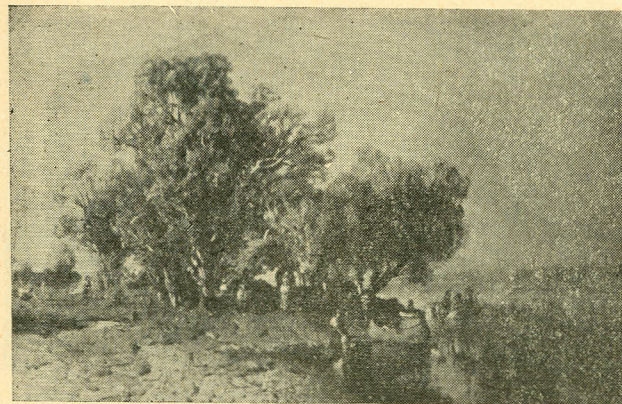
eredményt, veszteséggel zárul. Jellemző Mészölyre: szinte felelősnek érzi magát a fehérváriak közönyéért, s hogy a Társulatot kárpótolja, egy eladott képének árát ajánlja fel.

A balsikerű kiállításon még a régi Füger-díjat nyert rajzával szerepel. De a múlt nyáron és az ezt követően gyűjtött vázlatai alapján már születnek új képei: „A bozsóki juhok”, „Szigetvár”, majd a közelebbi, Fehérvár környéki tájak: „Mocsaras táj”, „Fasor”, „Homokbánya”, stb. Új festési módon szólaltatja meg ezeket, nem a kidolgozott, aprólékos rajz, ecsetkezelés; hanem a foltokban felrakott festék, könnyű, kötöttség nélküli rajz jellemzi őket. S ez a festési mód a tájak jellegét maradéktalanul fejezi ki, a csillogó tócsákkal váltakozó talaj, a szürkés ég, egy-egy fa vagy ház egybefolyó, kissé egyhangú de festői képet nyújtanak. Új ez a festésmód elsősorban technikában, de téma választásban is. Olyan tárgyat választ, amelyet az előző kor festői nem tartottak volna ecsetre méltónak: egy-egy mezőrézlet, néhány boglyával, faluvége — mindennapos és megszokott látvány, még különösebb természeti szépséggel sem bíró; legtöbbször lapos, egyhangú vidék szerepel képein. Mégis ezek a tájak elevenednek meg Mészöly ecsetje alatt. Talán mert ezek állnak közelebb hozzá és mert ezek a témák feleltek meg legjobban stílusának. De ez a szerencsés kettősség — téma és stílus egysége — nem erőszakolt, mert azokon a képein, ahol más jellegű tájat örökít meg, vagy olyan alakokat, például házat, erdőt, ahol ez a folt-technika nem indokolt, ott tömörebb, súlyosabb modorban dolgozik.

A vidéki utazgatás és otthoni festés majdnem két évig tartó időszakát egy másik, nagyobb távolságokat átölelő utazások sora követi. 1872—77 az a két évszám, amely a müncheni tartózkodásának idejét jelöli. Ezekben az években a telet többnyire Münchenben tölti, a nyarat pedig Magyarországon, az Alföldön, a Balaton és a Velencei tó környékén utazgat és dolgozik, ahogyan régen. Közben egy-egy telet megszakításul Székesfehérvárt is tölt, a nyári élményanyag, a müncheni megrendelések feldolgozásával.

München, amely Párizs mellett a magyar festészet történetében már ekkor is és később is olyan jelentős szerepet játszott, — Mészöly festésze számára nem adott újat. Művészi környezetet, barátokat, eleven művészi életet, kiállításokat jelentett neki, de tanulni valója nem volt. És meghozta számára az erkölcsi és anyagi sikert is. Már elutazása előtt foglalkozott vele az itthoni kritika — részben marasztaló, de a komoly bírálók dicsérő hangon szóltak képeiről, — de az első magyar siker külföldön érte. Münchenben készíti el a bécsi világkiállításra szánt képeit, ahol egy balatoni képét művészeti éremmel tüntetik ki. Igen sok megrendelést kap, Bécestől, Berlinig, Amerikáig mindenová kerül képe. Hazai megbízást is kap, a Nemzeti Múzeum rendel tőle képet és az otthoni kiállításokon is szerepel. Művészete azonban mentes marad minden

idegen hatástól. Egyszerű az oka: technikailag nem kaphatott újat itt, hiszen már elutazása előtt is újabb utakon járt mint müncheni művész-társai. Témájában pedig változás nem történt, Münchenben is magyar tájakat fest, hazai vázlatai alapján. Mindössze két dolog vehető észre; az egyik, hogy festés módja kissé tömörebbé vált. A másik szerencsére csak futó hafás, talán mindössze egy képen fogható meg, a „Vándor cigányok” című képén. Mészöly többi képei között szokatlan ez az alkotás, az akkor divatos életképek műfajához áll közel, amelyekben a valóságból idillé halkított jelenet viszi a főszerepet és a táj csak másodrendű szerepet tölt be. Ez a műfaj divatos akkor Münchenben és egyik keresett festője a szintén ott élő Böhm Pál. Mészöly, aki jó barátságban volt Böhm-mel, s akire hatott is Mészöly sajátos festészete, valószínűleg azt az egy képet

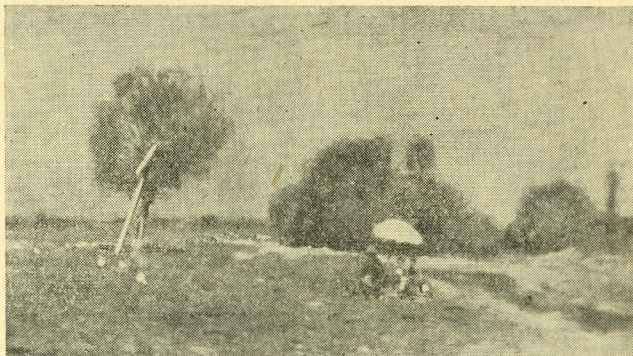
3. kép

a Böhm által kedvelt téma és stílus hatása alatt alkotta. Szerencsére később nyom nélkül elenyészik ez a tőle idegen hang és egyetlen próbálkozásaként marad ez a kép.

A müncheni időszak idején születik meg néhány legszebb képe, mint például a „Tiszapart”, „Faluvége” két változatban, a „Szántódi halásztanya”. Ebből a csoportból talán legszebb a Nemzeti Múzeum számára festett, nála szokatlan nagyméretű „Balatoni halásztanya” című képe. (3. kép). A legnagyobb részét hatalmas facsoport foglalja el, mellette a távolba vesző párás víz, néhány nádcsomóval és szervesen a tájba tartózan a halászcsoport tagjai csónakkal, munkájukkal bíbelődve. A kép barna-szürke fátalos alapszínéből élesen világítanak ki az alakok tarka színeit. „Tájkép golyával” című kis képe mindössze két hatalmas tűzfát, néhány bokrot, nádat ábrázol egy magányos golyával. De ez a

kevés is olyan sajátos hangulatot áraszt, hogy Mészöly egyik legszebb képévé varázsolja. Egészen más, a többiektől elütő kép a „Festő a szabadban” (4. kép). Nem egészen előzmény nélküli, mert a korai képek közül a „Homokbánya” már ezen az úton jár, s nem is az utolsó ebben az új hangnemben festett képei közül. A fény elszórtan, egyenletesen árasztja el a képet, átszűrte, világos szürkés színezetet kölcsönözve a tájnak.

1877. tavaszán végleg hazatér müncheni kirándulásaiból. Megint csak Székesfehérvár a központja, s innen folytatja szokásos nyári anyaggyűjtését. A Balaton, a Turóc megyei Neczpál, majd ismét a Balaton, a Velenicei tó csatangelésének állomásai ezen a nyáron. Élete állandó itthonmaradása óta egyhangúbbá válik, bár azért Fehérvárról is figyelemmel kíséri a pesti művészeti élet eseményeit s a kiállításokon mindig szerepel.

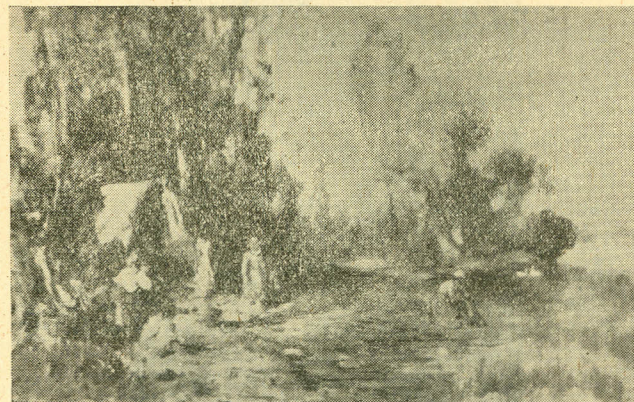

4. kép

De bekapcsolódik Fehérvár kulturális életébe is, jótékony célú műkedvelő előadás élőképeinél segít, majd az 1879-ben megrendezésre kerülő országos ipari kiállítás előkészületeiben vesz tevékenyen részt. Ugyanakkor több megrendelésen is dolgozik, bár az itthoni érdeklődés meg sem közelíti a münchenit. Külföldi kapcsolatai azért nem szakadtak meg teljesen, az osztrák műegyület több ízben kéri, hogy rendezzen kiállítást müncheni és székesfehérvári vázlataiból Bécsben.

Az országos ipari kiállítás idején rengeteg a tennivalója, már az előkészületek során is tagja volt a végrehajtó bizottságnak, a közművelődési tárgyak, tanszerek és szépművészet csoportjának. Most, a kiállítás ideje alatt, mint az ünnepélyrendező bizottság tagja dolgozik, zsüri tagja a szépművészeti bizottságnak s a tárlat házigazdája. Ugyanakkor kiállító művész is egyben. Érdekes, hogy a kiállítás katalógusában² lakhelyként még München szerepel neve mellett, a következő megjegyzéssel: „jelen-

leg Székesfehérvár”, noha ekkor már második éve van otthon s Münchenbe már nem tért vissza. Kiállított képei³ között régebbi is szerepel, még a müncheni időszak alatt festette meg Tisza Lajos számára egykori díjnyertes rajza alapján a „Nádas”-t, most itt állítja ki. Ennek az időszaknak a témája volt a „Faluvége” is. De már a fehérvári két év alkotásai azok a kis képek, amelyek rendszerint egy-egy baromfiudvar részletet, kis csendéletszerű jelenetet ábrázolnak. Ilyen a „Tyukok csibékkal”, „Kotlóstyúk” stb. című képei.⁴ Közülük a „Csibés tyúk” nem először szerepel kiállításon, 1877-ben, nem sokkal müncheni hazatérése után, a Műcsarnok első kiállításán állította ki. Nagy balatoni tájképei sem hiányoznak. A művészetéről jó áttekintést adó anyag meghozza a megérdemelt sikert, 18 kiállított képét aranyéremmel tüntetik ki.⁵ Rajta kívül még Zichy, Benzur és Tilgner nyertek aranyérmeket.

5. kép

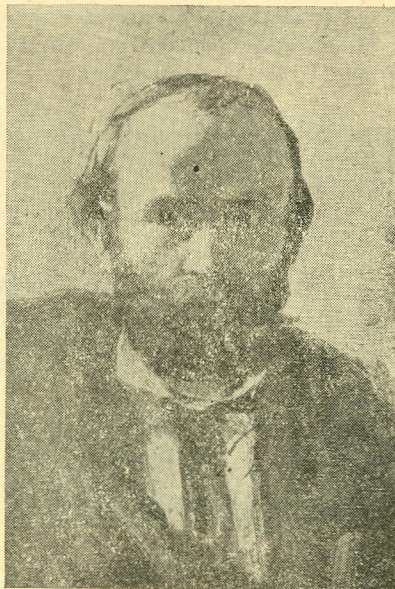
A főként Fehérvárt töltött két évet egy éves megszakítás követi, elfogadja Zichy Ödön meghívását és egy évet tölt Somogy megyei surdi birtokán. Zichy Ödön, aki már előzőleg is rendelt képet Mészölynél, testvére Zichy Jenőnek, az „ipargrófnak”. Zichy Jenő nevéhez fűződik a fehérvári országos ipari kiállítás szervezése, valószínűleg itt került közelebbi kapcsolatba velük Mészöly.

Surdi tartózkodása alatt (1879–80) részben vendéglátója számára dolgozott, másrészt egyéb megrendeléseknek is eleget tett. Itt festett képei közül egész külön csoportot alkotnak azok a kis képek, melyek repülő, vagy vadászszákmányként lelőtt madarat ábrázolnak. Ezek a kis képek, hasonlóan korábbi tyúk-csibe ábrázolásaihoz, tompa, puha színekkel csendéletszerűen hatnak. De a nagy képek sora sem szakad meg,

„Balatoni komp”, „Balatoni rév” stb. itt készül. Székesfehérvári kapcsolatai itt is megmaradnak, innen küld négy rajzot egy jótékony célú alkalmi lapnak.

Surd után a másik Zichy, Zichy Jenő látja vendégül, Szent-Ivánon (Alsószentiván). 1881-ben több időt tölt itt. Most megint Fejér megyei tájakat fest, Zichy számára pedig egy nagy vadászképet.

A következő évben már csak félévet tölt otthon Fehérvárt, ezt is két ízben szakítja meg: egyszer Jobbágyiba utazik eljegyzésére — Posztóczky Rózát, egy birtokos lányát jegyzi el, — majd Pápára utazik, ahol

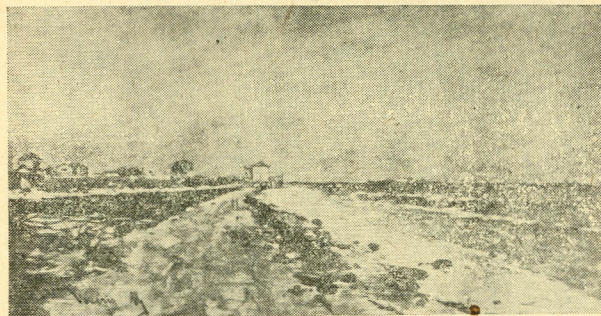

6. kép

a Vöröskereszt javára rendezett előadás élőképeit rendezi. Még néhány fehérvári munkával eltöltött hónap és életének újabb külföldi állomásához érkezik — Párizsba utazik, ahol egy évet tölt.

Ha az elmúlt hosszabb, itthon töltött idő képeit nézzük és megpróbáljuk különválasztani ennek az időszaknak a természetét — nehéz a szétválasztás. Nehéz, mert Mészöly stílusa egyenletes, egész életművén végig húzódó. Ugyanakkor nem ismer kötöttséget, egy-egy egészen más modorban festett kép bármely időszakában feltűnhet, mint ahogy a legkorábbi képek között a „Homokbánya”, Münchenben a „Festő a szabadban” és a legkésőbbi képei egy láncot alkotnak, de időben távol egymástól. Ezt az

időszakot is, a München és Párizs között itthon töltött éveket (1877—1882) több csoport jellemzi. A kicsiny, téglalap alakú vásznak, tyúkokat, hazatérő teheneket, faluvégét ábrázoló témákkal. Színesek, mély árnyalatúak, s színeik mindig törtek, többfélék. A balatoni, vízparti tájak sorában egyre több az alkonyi, szürkületi megoldás. Nem tartják őket Mészöly legjobb munkáinak, éppen fáradt, tampa színeik miatt, de művészetének megint más és eltérő vonását adják, s gazdagítják. Pár darabból álló kis csoport, amely festésmódjával és hangulatával válik külön: a „Cigánykaliba” (5. kép), „Pataknál mosó nők” és „Mosó nők a Balaton partján”. Elmosódott és festői színeik mesészerű levegőt árasztanak. Ebből az időből való az a néhány arckép is, amelyet egyáltalán festett. Csak rokoni és baráti köréről festett portrét, ezek közül legsikerültebb „Önareképe” (6. kép) és édesanyja arcképe.

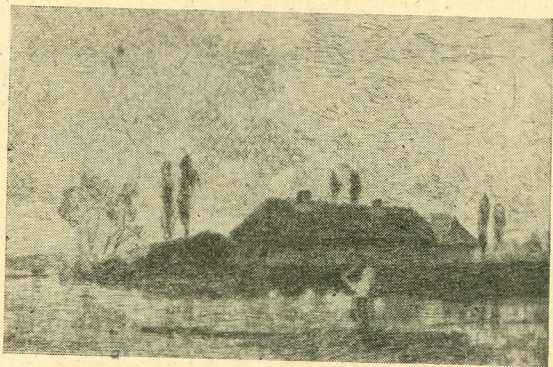

7. kép

Párizs nem jelentett számára idegen világot. Van olyan adat, amely szerint most másodszor utazik oda, először 1874-ben töltött volna ott néhány hónapot. De akár először, akár másodszor érkezik Párizsba, az biztos, hogy nem idegenbe megy, művész barátai, régi ismerősök veszik körül. Munkácsyt és Deák-Ebneret még müncheni éveiből ismeri jól, s a többiek előtt sem ismeretlen a neve. Szabályos művészéletet él: a Quartier Latinban lakik, egy kis szállodában és belevegyül a magyar művészkolónia életébe. Munkácsy estélyein, a magyar egyesület báljain, bankettekén is megtalálható. A Szalon tavaszi kiállításán két képpel szerepel, a megrendeléseknek alig tud eleget tenni, annyira keresettek képei. Ebben az időben nyílik meg Párizsban a budapesti Kleinberger elegáns üzlete, ő, de a párizsi Goupil cég is versenyezve vásárolják a magyar festők képeit, így Mészölyét is. Annyira tele van munkával, hogy kéri, küldjék utána otthon maradt képeit, hogy eleget tudjon tenni a képvásárlóknak.

Párizsból küldi el egyik nagyobb képét Münchenbe, amely ott II. osztályu aranyérmert nyer.

Egyben azonban különbözik a kintélő magyar művésztől. Mintha nem is Párizsban élne: magyar tájakat fest ott is, egy párizsi vagy Párizs környéki, Fontainebleau-i részletet sem ismerünk tőle. Akárcsak Münchenben, itt is balatoni és más ottani tájakat festett, mindössze két vázlata van — egy Honfleur-i és Le Havre-i részlet — amelyekből azonban a kevés müncheni vázlatához hasonlóan, sohasem lett kép. Stílusa számára sem hozott forradalmat Párizs. Nem hozhatott, mert Mészölynek nem jelentettek újat Bastien-Lepage világos, szürkés tónusú plein-air képei, — ez volt az a festési módor, amely akkor Párizst lázba hozta. Mészöly, függetlenül Bastien-Lepagétól, időben is jóval előbb, ilyen felfogásban

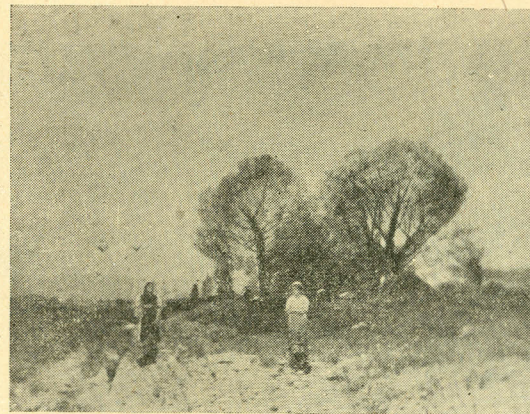
8. kép

festette a „Homokbányá”-t és még inkább a „Festő a szabadban” című képét. De nemcsak a külső formában, a belső tartalomban is rokon Bastien-Lepage-zsal: az egyszerű, mindennapi táj és a tájban a szegény parasztember alakja — mint téma, mindkettőjükénél először jelenik meg a modern festészetben. De addig amíg Bastien-Lepage körül tanítványok, követők — egész iskola alakul s iránya a későbbi magyar festészet irányát is megszabta, — Mészölyt ebből a szempontból „nem fedezték fel”. Igaz, hogy eddigi munkássága során csak egy-egy kép jelöli ezt a merőben új stílust, de Párizsból hazatérve szinte kizárólag ebben a módorban fest. Tehát Párizs mégis nyomot hagyott művészetében, nem azzal, hogy újat adott, hanem biztatást és megerősítést, hogy az út, amelyen elindult, járható.

Hazatérve, élete gyors ütemben pereg. Bécs számára állít össze nagyobb képanyagot, a már évek óta húzódó s most végre megvalósuló kiál-

lítása részére. Ősszel, szeptemberben tartja esküvőjét Jobbágyiban, majd Velencébe utazik, nászútra. Képei sorában néhány szép velencei részlet, köztük „Lidó” című képe (7. kép) örökíti meg ezt az utat. Alig hogy hazatér, az őszi tárlatra küld képeket, köztük a legfrisebb velencei „Lidó”-t. Beküldött 8 képe a Társulat 200 aranyas díját szerzi meg számára. Ugyanekkor több képet küld Bécsbe is, köztük a kiténtetett „Balaton”-t is, amelyet a király vásárol meg.

Feleségével Székesfehérvárt él, de már csak egy évig. Ez az egy év megint munkával telik, egy régebben, még 1882-ben párizsi útja előtt elkezdett nagy kép befejezésén dolgozik, melyet Karsay (Karpelesz) Albert sárosi földbirtokos megrendelésére fest. Emellett a legtöbb Fejér me-

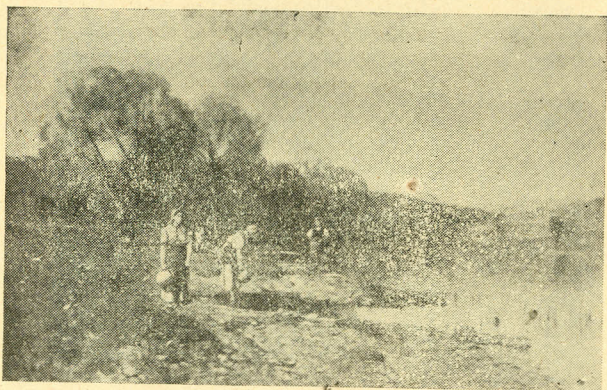
9. kép

gyei tavas, mocsaras képe vagy későbbi képének vázlata, ebből az időből való. Továbbra is részt vesz a város ritkán adódó eseményeiben: Jókainé, Laborfalvy Róza búcsúfellepte alkalmával a város egy szép Mészöly képet ajándékoz a művésznőnek. A díszelőadáson Mészöly is ott van, s a másnapi díszebéden is, ahol az egyik felköszöntő neki szól. (Horvát István történettudós emléktáblájának) leleplezési ünnepségén is megtaláljuk.

De most már szűk lesz neki a város. A párizsi és az egyre inkább élénkülő pesti művész élet után nem tud visszazökkenni a vidéki kisváros egyhangúságába, 1884. novemberében végleg Pestre költözik. Búcsúajándéku a Múzeumra hagyja két rézmetszetét, amelyeket még 1874-ben készített, de amelyek egyetlen alkotásai ebben a műfajban. (8. kép)

Azonban Pest már nem tud sokat adni számára. Mindössze négy év

az, ami hátra van még életéből, ennek legjelentősebb eseménye tanári kinevezése a női festőiskolába. Ez azonban kötött életmódot jelent. Még tanári kinevezése előtt festi utolsó legnagyobb képét, a „Balaton az akarattyai partokkal” s ez az utolsó nyár is, amikor még egyszer országot jár, Debrecenbe, diákévei vidékére utazik. Főképp rajztanulmányokat végez, a szabadelvű párt díszalbuma és „Az Osztrák-Magyar Monarchia Irásiban és Képben” című munkához. A kiállításokon most is részt vesz, az őszi tárlaton, amely a Képzőművészeti Társulat 25 éves jubileuma is, a még Párizsban festett a „Balaton Szántódnál” (12. kép) és egy jobbágyi tájjal szerepel. De a tanítás és főképp betegsége egyre inkább igénybe veszi és lassan felőrli energiáját. Fülbaja következtében nagyothalló lesz, majd tüdőbajt állapítanak meg nála és egész rövid idő után — nyár

10. kép

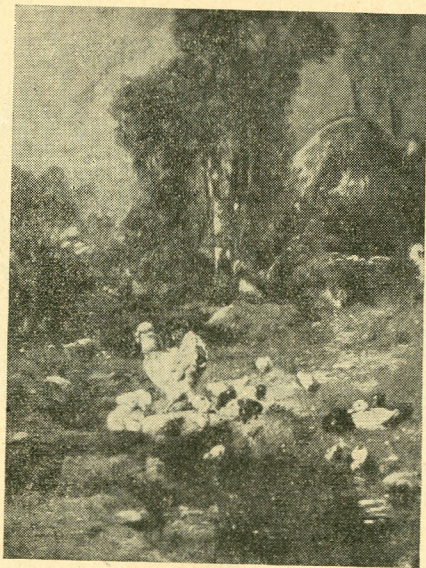
elején lesz beteg — 1887 november 11-én Jobbágyiban, felesége szülői házában, meghal.

Életének és festészetének utolsó szakasza, amely a párizsi év után, Fehérvárt és Pesten festett képeit hozta létre, egységes stílust mutat. A nyugodt, világos, tisztá képek sorozatához a biztató lökést Párizs, Bastien-Lepage művészete adta. Legszebb darabjai most is a Fejér megyei és balatoni tájak: „Részlet Szentivánról” (9. kép), „Vaskapu, Fejér megyei kacsázó” (10. kép), „A Balaton öble az akarattyai partokkal”. Kivétel az a nagyméretű képe, amelyet még párizsi útja előtt kezdett el, a sárosdi földbirtokos és fiának tájba helyezett arcképe — s amelyet az eredeti stílusában folytat és fejez most be.

Ezzel betetőződött és befejeződött művészete. Lehetne azon gondolkodni, hogyan alakult volna tovább a magyar festészet, ha Mészöly nem

hal meg olyan korán — mindössze 43 évet élt és ebből két évtized az, amely a festészeté. Talán másképp alakult volna a következő nemzedék, a nagybányaiak művészete, ha felismerik Mészöly művészetében azt, amit a franciáknál kerestek. Hiszen időben így is mintegy váltják egymást; az utolsó őszi tárlaton Mészöly képei már Hollósy Simonnal együtt kerülnek kiállításra, s Ferenczy, Csók is már tanulnak, nem ismeretlenek. Ha tovább él Mészöly, talán a fiatalok észreveszik, hogy mindazt amit nagy-szerűnek, újnak és merésznek éreznek Párizs művészetében, itthon is, saját forráshoz nyúlva is megtalálhatják, hazai tájakat, hazai nyelven. Akkor azonban fiatal festőink nem vették észre, nem ismerték s csak a későbbi évtizedek szeme látta meg a rokonságot: a francia utakon induló nagybányai iskola ott folytatta a magyar festészetet, ahol Mészöly abbahagyta.

És a „nem nagyon hálás város”, ahogy Mészöly egyik életrajz írója nevezte Székesfehérvárt, megőrizte vajon a festő emlékét, aki itt élt és dolgozott? Adataink elég gyérek, de vannak. Pár évvel halála után „Műkiállítás” nyílt Székesfehérvárt, amely a városban lévő műkincseket mutatta be. Katalógusából kiolvasható, hogy Mészöly jelentősége és a városhoz fűződő kapcsolata még elevenen élt, ez a rövid életrajzból is kicseng.^{8/a} A katalógus írója megállapítja, hogy számos Mészöly kép van a város és megye műgyűjtőinek tulajdonában, de ezek közül ekkor csak

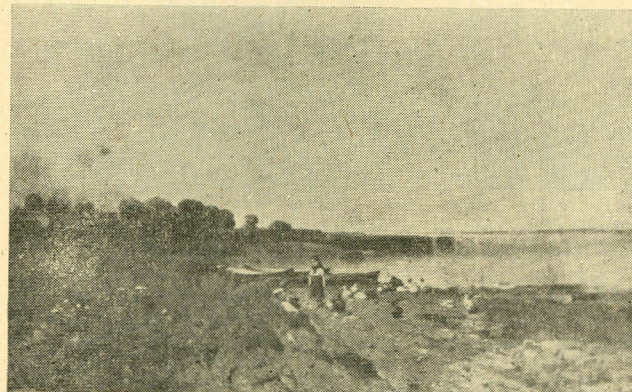

11. kép

kettő került kiállításra: egy korszós leányt és egy vízmerítő leányt ábrázoló képei (Dettrich Zsigmond tulajdona). A Székesfehérvárt készített, fiatalkori, 1867-ből való Dominichino másolata is szerepelt a kiállításon, amely Lichtneckert István gyűjteményében volt akkor.⁹

Ezután azonban mély csend következik. Nincs adatunk sem kiállításról, sem a megyében lévő képek sorsáról. A Magyar Művészet egyik 1930-as száma, mely Székesfehérvárral foglalkozik, csak egy Mészöly képet közöl, mint Szüts Gedeon tulajdonát: „Balaton” című kép, pihenő

tehenekkel.¹⁰ A legnagyobb fehérvári magángyűjteményben, a Kepes-féle gyűjteményben a cikk írója nem említi Mészöly képet. Az 1937-ben megnyíló, új múzeumi képtárban — amelyet az Országos Szépművészeti Múzeum letétként átengedett képekkel rendezett be — több Mészöly kép szerepelt. „Halásztanya a Balaton partján”, „Hazatérő tehenek”, „Eső után”, „Utazó szegény család”, „Fatak partján” (11. kép) című alkotások képviselték művészetét a kiállításban. Ugyanakkor, a gazdag és változatos anyag mellett, a kiállítást ismertető cikk még említést sem tesz Mészöly helyi vonatkozásairól, csak mint a Balaton vidékének festőjét tartja számon.¹¹ A képek, a kiállítás többi anyagával együtt, 1947-ben visszakérültek a Szépművészeti Múzeumba. A feledés éveit után, 1951-ben az István király Múzeum Mészöly emlékkiállítással jelentkezett. A kiál-

12. kép

lítás a lehetőségekhez képest, a teljes hozzáférhető Mészöly anyagot bemutatta. A közel száz képből álló kiállítás — a Szépművészeti Múzeum tulajdonában lévő anyaggal és a kiállítás tartamára magánosoktól kölcsönkért festményekkel — teljes keresztmetszetet adott Mészöly művészetéről.¹² A kiállítással egyidőben a város egyik utcája Mészöly Géza nevet kapta.

Az 1955-ben megnyílt Csók István képtárban, a XIX.—XX. század magyar festészetét bemutató kiállításban egy festmény képviseli Mészölyt, a Párizsban festett és a Képzőművészeti Társulat 25 éves évfordulóján bemutatott „A Balaton Szántódnál” című képe (12. kép).

A Múzeum tulajdonában van ezenkívül a már említett rézmetszet.¹³ A kis finomrajzú lap még 1874-ben, müncheni utazgatása idején készült,

s Pestre költözése idején ajándékozta a Múzeumnak. „A „Szántódi rév” című kis kép, ritkaság, értékén túlmenően is, Mészöly művészetére jellemző, kvalitásos darab (8. kép).

Ugyancsak a Múzeum gyűjteményében van egy kis ceruzavázlat a művésztől, pár vonással érzékeltetett partoldal, néhány bokorral, fűcsomóval. A kis rajzot a hátoldalán Telepy Károly hitelesítette.” (13. kép)

13. kép

JEGYZETEK

Ez a tanulmány *Rajnai Miklós*: Mészöly Géza (Budapest. 1953) című munkája alapján készült.

1. Székesfehérvár. 1872. március 10-én 10. szám III. félévi folyam. 49.
2. Az 1879. évi országos mű-, ipar-, termény- és állatkiállítás. Hivatalos Kathalogus. Székesfehérvár é. n. 142. 100
3. A kiállított képek a következők: 26. Mészöly Géza. München, jelenleg Székesfehérvár. *Tájkép. Lenau Schilflied* című költeménye után. Olajfestmény. Tisza Lajos tulajd. — 27. *Vizmerítő leány*. Olajfestmény. Szüts Sándor tulajdona. — 28. *Útcai csendélet*. Olajfestmény. Prém József tulajdona. — 29. *Tyukok csibékkel*. Olajfestmény. — 30. *Faluvége*. Olajfestmény. Halász Gedeon tulajdona. — 31. *Balatonon táj alakokkal*. Olajfestmény. Gróf Zichy Jenő tulajdona. — 32. *Kappan*. Tanulmány. Olajfestmény. Ambrózy Flatt Malvin tulajdona. — 33. *Hálókötő*. Olajfestmény. Gróf Zichy Jenő tulajdona. — 34. *Csibés tyúk*. Olajfestmény. Szalay Imre tulajdona. — 35. *Alkony a Balatonon, alakokkal*. Olajfestmény. Gr. Zichy Edmund tulajdona. — 36. *Békés pórok*. Olajfestmény. — 37. *Három tyúk*. Tanulmány. Olajfestmény. — 38. *Promontori részlet női alakokkal*. Tanulmány. Olajfestmény. — 39. *Tót szoba belseje alakokkal*. Tanulmány. Olajfestmény. — 40. *Kotlós tyúk*. Tanulmány. Olajfestmény. — 41. *Gyermek tyúkokkal*. Tanulmány. Olajfestmény. — 42. *Részlet Promontorból*. Tanulmány. Olajfestmény. — 43. *Tót leányka házinyulakkal*. Tanulmány. Olajfestmény.
4. Ebből a témakörből való „Patak partján” című képe (11. kép)
5. Az 1879-ik évi országos mű-, ipar-, termény- és állatkiállítás bíráló bizottsága által megítélt kitüntetések lajstroma. Székesfehérvár 1879. 94. 67. *
6. Mészöly Géza emlékkiállítás. István király Múzeum, Székesfehérvár. Sokszorosított katalógus. Budapest, Múzeumok és Műemlékek Országos Központja 5. 1.
7. Az István király Múzeum anyagában jelenleg csak egy lapnak a nyomtatását találtuk meg.
8. Hogy mennyire közelállt a francia festészethez Mészöly, annak ellenére, hogy a sajátmaga kialakította egyéni stílusban festett, bizonyítja a halála óta több ízben megismétlődő eset, hogy egyes képei mint Corot vagy Troyon képek keltek el külföldön.
- 8 a. *Lausmann Gyula*: A székesfehérvári műkiállítás tanulságai. (Székesfehérvár 1906. 137. p.) 6.
9. U. o. 30.
10. Magyar Művészet. 6. (1930) 503.
11. *Balás-Piri László*: A múzeum képtára. Székesfehérvári Szemle 7 (1937) 56.
12. Ld. 6. jegyzet.
13. Hátlapján a következő felirat: „1. sz. lenyomat Mészöly Gézának a székesfehérvári múzeum tulajdonát képező, eredeti rézkarcáról. Budapest 1920. Mindössze négy szám készült belőle. Szántódi rév. Marosi Arnold múz. igazgató.”
14. Szövege: *Hitelesítem, hogy eredeti Mészöly rajz. Telepy Károly.*”

ISTVÁN KIRÁLY MÚZEUM KÖZLEMÉNYEI

Szerkeszti: FITZ JENŐ

MEGJELENTEK:

A. (tudományos) sorozat:

1. Wathay Ferenc Énekeskönyve	50 Ft.
2. <i>Fitz Jenő</i> : Kiadatlan Hercules domborművek Fejér megyében	2 Ft.
3. <i>Fitz Jenő</i> : A székesfehérvári Budai külváros középkori templomai	3 Ft.

B. (népszerű) sorozat: Múzeumi Füzetek

1. <i>Fitz Jenő</i> : Csókakő vára	1 Ft.
2. <i>Fitz Jenő</i> : A székesfehérvári középkori bazilika	2 Ft.
3. <i>F. Petres Éva—Fitz Jenő</i> : Fejér megye rövid története I.	3 Ft.
4. <i>Fitz Jenő</i> : Séta a régi Székesfehérvárt	3 Ft.
5. <i>Radetzky Jenő</i> : Székesfehérvár madárvilágáról	2 Ft.
6. <i>Fitz Jenő</i> : Török erődítések Fejér megyében I.	2 Ft.
7. <i>Fitz Jenő</i> : Török erődítések Fejér megyében II.	2 Ft.
8. <i>Fitz Jenő</i> : Török erődítések Fejér megyében II.	2 Ft.
9. <i>Fitz Jenő</i> : A sárkeszi mithraeum	1 Ft.
10. <i>Fitz Jenő</i> : A középkori Székesfehérvár	3 Ft.
11. <i>Fitz Jenő</i> : Végvári harcok Fejér megyében	3 Ft.
12. <i>F. Petres Éva</i> : Mészöly Géza	
13. <i>F. Petres Éva</i> : Mészöly Géza	1 Ft.

C. sorozat: Székesfehérvári Szemle

10. kötet, 1955. év.	5 Ft.

D. (múzeumi vezetők) sorozat:

1. <i>Fitz Jenő</i> : Vezető a középkori romkertben	elfogyott
2. Vezető az István Király Múzeum kiállításában	1 Ft.
3. Kassák Lajos képkiállítása	1 Ft.

E. sorozat: A Fejér megyei múzeumok évi jelentései

1. 1955. év	3 Ft.
2. 1956. év	3 Ft.

ELŐKÉSZÜLETBEN:

A. (tudományos) sorozat:

4. *Fitz Jenő*: Hercules-kultusz eraviszkusz területen
5. *Solymos Ede*: Rekesztő halászat a Velencei tavon
6. *Somogyi Árpád*: A XV. századi orosz ikonfestészet egy emléke Székesfehérvárról

B. (népszerű) sorozat: Múzeumi Füzetek

6. *Stigler István*: Székesfehérvár nyomdászatának 150 éves története
10. *Nagy Lajos*: Fejér megye rövid története II.

Az ISTVÁN KIRÁLY MÚZEUM KÖZLEMÉNYEI Fejér megye történetére, műemlékeire, néprajzi és természettudományi kincseire vonatkozó tudományos (A. sorozat és Székesfehérvári Szemle), népszerű (B. sorozat) és múzeumi vonatkozású (D. és E. sorozat) tanulmányokat közöl.

A KÖZLEMÉNYEK egyes számai a Múzeum pénztárainál és postai pavillonokban szerezhetőek meg. A *Múzeumi Füzetek* (B. sorozat) évenként megjelenő 6 száma előfizetés útján is megrendelhető az István Király Múzeum 142 535—906 számú csekkszámlájára történő befizetéssel. Egy-egy évfolyam (I: 1—6, II: 7—12, III: [1957. évf.] 13—18. számok) előfizetési díja 12 Ft. Előfizetőink a Fejér megyei múzeumok évi jelentéseit (E. sorozat) és a múzeumi vezetőket (D. sorozat) illetményszámként megkapják.

